

PM Kulturarvsanalys

Nyköpings kommun, Södermanlands län

Vägplan, 2022-06-28

Ärendenummer: TRV 2020/94297

Trafikverket

Postadress: Box 1140, 631 80 Eskilstuna

E-post: trafikverket@trafikverket.se

Telefon: 0771-921 921

Dokumenttitel: PM Kulturarvsanalys - Östra Infarten, Nyköping

Författare: Simon Säfström, Sweco

Dokumentdatum: 2022-06-28

Ärendenummer: TRV 2020/94297

Version: 0.1

Kontaktperson: Caroline Nilsson, projektledare Trafikverket

Innehåll

1. SAMMANFATTNING	4
2. BAKGRUND	5
2.1. Ändamål och projektmål	5
3. SYFTE OCH METOD	6
4. ANALYSOMRÅDETS HISTORIA	6
5. KÄNDA KULTURMILJÖVÄRDEN	7
5.1. Riksintressen	7
5.2. Regionala intressen	8
5.3. Byggnadsminnen	8
5.4. Forn- och kulturlämningar	8
6. KONSEKVENSER OCH ÅTGÄRDSFÖRSLAG	10
7. REFERENSER	12

1. Sammanfattning

Kapacitetshöjande åtgärder planeras vid Lennings väg, Östra infarten i Nyköping. Den föreslagna vägen påverkar inga lagskyddade lämningar eller andra lagskyddade kulturhistoriskt intressanta objekt. Två övriga kulturhistoriska lämningar i anslutning till de planerade åtgärderna bör dock om möjligt bevaras, i enlighet med kulturmiljölagens portalparagraf (KML 1 kap 1§).

2. Bakgrund

Östra infarten är en av Nyköpings viktigaste infartsleder med stor betydelse för både lokala och regionala resor. Handelsområden finns lokaliserade på ömse sidor av motorvägen E4, vilket genererar stora trafikflöden inom området. Det finns också idag en relativt omfattande gång- och cykeltrafik på båda sidor om E4.

Dagens utformning innebär problem med både trafiksäkerhet och framkomlighet. Befintliga påfarter till E4:an är för korta och medför att många trafikanter har svårt att accelerera och köra ut på E4:an. Detta medför exempelvis vissa trafiksäkerhetsrisker och vid vissa tidpunkter på dagen skapas köbildning.

Nyköping växer ständigt och nya bostadsområden planeras i anslutning till Östra infarten samtidigt som en fortsatt utveckling av handeln väntas. Detta innebär att trafiksituationen kommer att bli ännu mer ansträngd i framtiden. I centrala Nyköping planeras även för ett framtida resecentrum som under byggtiden kan komma att påverka trafikflödet vid Östra infarten ytterligare.

Figur 1: Lennings väg innan påfarten till E4. Foto: Sweco

2.1. Ändamål och projektmål

Syftet med projektet är att genomföra kapacitetshöjande åtgärder och att öka trafiksäkerheten.

Uppsatta effektmål är;

- Ökad trafiksäkerhet i konfliktpunkter
- Ökad framkomlighet och tillgänglighet i vägnätet

Projektet ska också sträva mot att minska klimatpåverkan med minst 15% under framtagande av förfrågningsunderlag för entreprenad samt under byggtiden.

3. Syfte och metod

Kulturarvsanalysens huvudsyfte är att på ett strukturerat sätt hantera kulturmiljön enligt lagstiftning och planering. Kulturarvsanalysen ska följa hela planläggningsprocessen och förändras och riktas mot de frågeställningar som behandlas i projektet från den första inventeringen av befintlig kunskap på övergripande nivå i samrådsunderlaget till utökad kunskap på detaljerad nivå i samrådshandling. Kulturarvsanalysen ska avgränsas i relation till investeringsåtgärden. Det är av största vikt att analysen behandlar kulturlandskapet i sin helhet från förhistorisk tid till nutid utifrån såväl fysiska lämningar, byggda miljöer och företeelser som visuella samband.

Resultatet av Kulturarvsanalysen ska tillsammans med andra förutsättningar bidra till att projektet finner den mest långsiktigt hållbara lokaliseringen/utformning.

Denna kulturarvsanalys avhandlar:

- Redovisning av områdets kända kulturhistoriska värden på nationell, regional och lokal nivå.
- Redovisning av lagskyddade värden, t ex riksintresseområden för kulturmiljö, kulturresevat, byggnadsminnen och fornlämningar.
- Översiktlig kulturhistorisk karaktärisering som lyfter fram områdets väsentliga särdrag och speglar tidsdjupet från förhistoria till nutid.

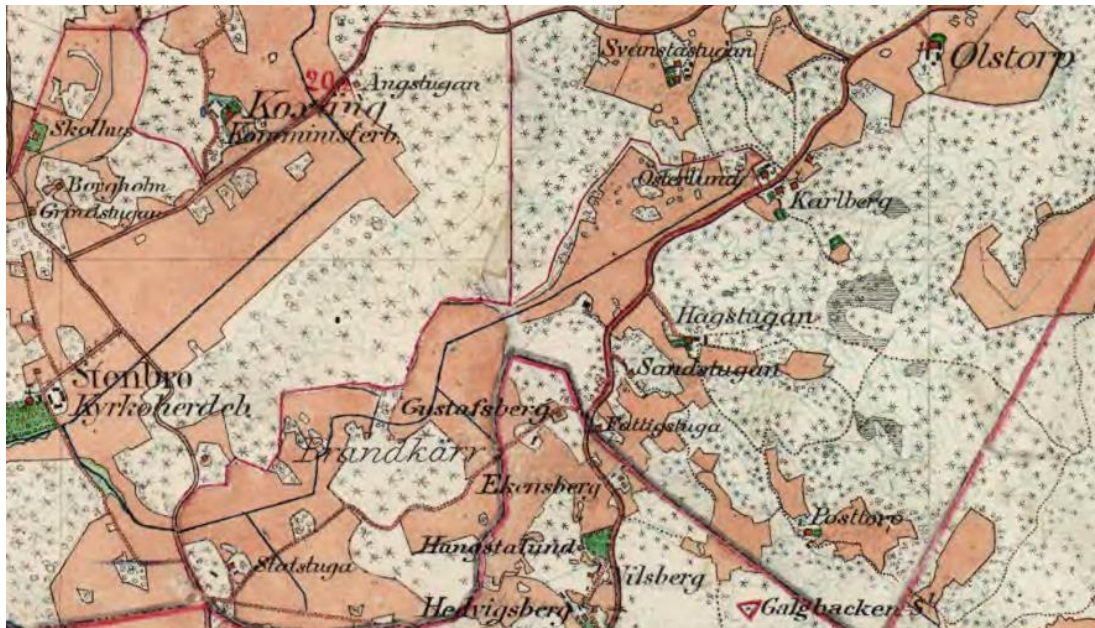
4. Analysområdets historia

I Södermanland och inte minst i området i och kring Nyköping finns boplatzlämningar som kan dateras till mellersta och senare delen av stenåldern. Det har bland annat undersökts ett antal tidigneolitiska strandlokaler vid Påljungshage strax norr om analysområdet.

Vid mitten av bronsåldern stod vattnet cirka 20 meter högre än i dag varför stora områden av länet fortfarande låg under vatten. Troligen nyttjades vattnet som främsta transportled och via Nyköpingsån och dess vattensystem nåddes stora delar av länet. Under bronsåldern träder hällristningarna fram som en betydande del i det växande kulturlandskapet. I länet fanns år 1976 endast en känd hällristningslokal vid Berga-Tuna gård i Tuna socken. Under senare tid har allt fler ristningar påträffats och fler finns att upptäcka. De kanske mest kända är de vid Släbro utanför Nyköping. Vid Släbro finns även lämningar från järnåldern i form av spår från de vägsystem som växte fram under denna tid, det vi idag kallar för hålvägar. Från järnåldern finns även ett stort antal fornborgar i Sörmland. De är vanligen lokaliserade utmed vattenleder på höga berg och är uppförda i kallmursteknik. Strax utanför Ekensberg, bara 400 meter sydost om aktuellt analysområde, återfinns en av dessa fornborgar (L1984:7727).

Under medeltiden infördes sockenindelning i och med kristendomens intåg och runt om i landskapet restes kyrkor. Under samma tid upprättades även ett flertal kloster, i bland annat Säby och Vårfruberga, men även i den framväxande staden Nyköping. I Nyköping hade en borg eller kastal påbörjats senast under 1100-talet, vilket senare kom att bli Nyköpingshus.

Under den tidigmoderna tiden och in på 1800-talet skedde en kraftig uppodling. Mellan år 18- och 1900 ökade åkerarealen i Sverige med cirka 2,7 miljoner hektar. I en beskrivning av Nyköpings län från år 1852 anges att även skogsbruket är en betydande näring vid denna tid.

Figur 2: Utsnitt ur häradskartan (1897–1901). Kartan visar namn som Brandkärr, Ekensberg och Galgbacken vilka återfinns idag (se figur 3).

5. Kända kulturmiljövärden

5.1. Riksintressen

I direkt anslutning till analysområdets sydvästra del ligger ett riksintresse för kulturmiljövård; Nyköping (D57), se *Figur 1*.

Motivering:

Residensstad som utgjort ett viktigt politiskt maktcentrum sedan medeltiden. Som huvudort i Karl IX:s hertigdöme 1568–1622 utvecklades staden till ett av landets första industriella centra. Stadsmiljö präglad av konsekvent genomförd reglering vid 1600-talets mitt, låg bebyggelse och industrianläggningar från skilda tider (Riksantikvarieämbetet 2020).

Uttryck för riksintresset:

Det medeltida Nyköpingshus utbyggt av Karl XI, i ruiner efter en eldsvåda 1665. De medeltida kyrkorna, stadsplanen med rätvinkligt rutnämönster från regleringar 1647 och 1665, ett av landets mest konsekvent genomförda exempel på statsmaktens moderniseringssträvanden vid 1600-talets mitt. Torgmiljön med residenset och det f.d. rådhuset samt annan bebyggelse som kännetecknar residensstaden. Kvarnbyggnader och andra industrianläggningar. 1900-talets bostadsbebyggelse med flerbostadshus, villaområden och "miljonområdet" Brandkärr (Riksantikvarieämbetet 2020).

De uttryckta målen för att tillgodose riksintressets värden lyder som följer:

- Viktiga komponenter som karaktäristisk bebyggelse, stadsplaner, vägar och grönområden, särskilt de utmed ån, ska bevaras och underhållas.
- De olika stadsplanerna, 1600-talets rutnätsplan, Hallmans och Östbergs stadsplaner, villaträdgårdsplanerna och den moderna för Brandkärr som var och en präglar olika delar av staden ska behålla sina kvarter och gatunät.
- I Brandkärr ska i första hand strukturen bevaras.
- Miljöskapande historiskt intressanta byggnader, miljöer och andra kulturhistoriskt värdefulla byggnader ska kunna förstås och upplevas. Tidstypiska kvarter och enskilda byggnader ska bevaras och underhållas på ett sådant sätt att de bevarar sin karaktär (Länsstyrelsen i Södermanlands län 2020).

5.2. Regionala intressen

Det regionala intresse som ligger i anslutning till utredningsområdet är N8 (Nyköpings stad). Både utbredningen och dess kärnvärden är i stort samma som tidigare beskrivet riksintresse (D57) som dessutom innehar ett starkare skydd varför vidare redovisning av detta regionala intresse bedöms överflödigt.

5.3. Byggnadsminnen

Inga byggnadsminnen påverkas av projektet.

5.4. Forn- och kulturlämningar

De lämningar som ligger inom eller i direkt närhet till analysområdet listas nedan och redovisas även i *Tabell 1* och *Figur 2*.

L1982:8208 – Bytomt/gårdstomt

Detta är en husgrund, cirka 14x7 meter, med ett tillhörande spismursröse. Husgrunden klassas som fornlämning och är således skyddad enligt kulturmiljölagen. Lämningen är belägen på en mindre kulle i en gräsbevuxen refug mellan E4 och påfarten från Lennings väg. Huset återfinns på en karta från år 1757 och finns då inom en äga som heter Paul Júngs hage. Paul Jung var en borgare i Nyköping som avled någon gång mellan år 1611 och 1613. Vid ingrepp i lämningen eller dess fornlämningsområde krävs tillstånd enligt kulturmiljölagen.

Lämningen undviks, inga åtgärder krävs.

L1984:3590 – Husgrund, historisk tid

Detta är troligen någon form av hus- eller källargrund som är belägen cirka 35 meter öster om Lennings väg inom aktuellt utredningsområde. Lämningen är klassad som en övrig

kulturhistorisk lämning och är således inte skyddad enligt kulturmiljölagen. Undvik och spärra av lämning under byggske, om möjligt.

L1984:3591 – Fornlämningsliknande lämning

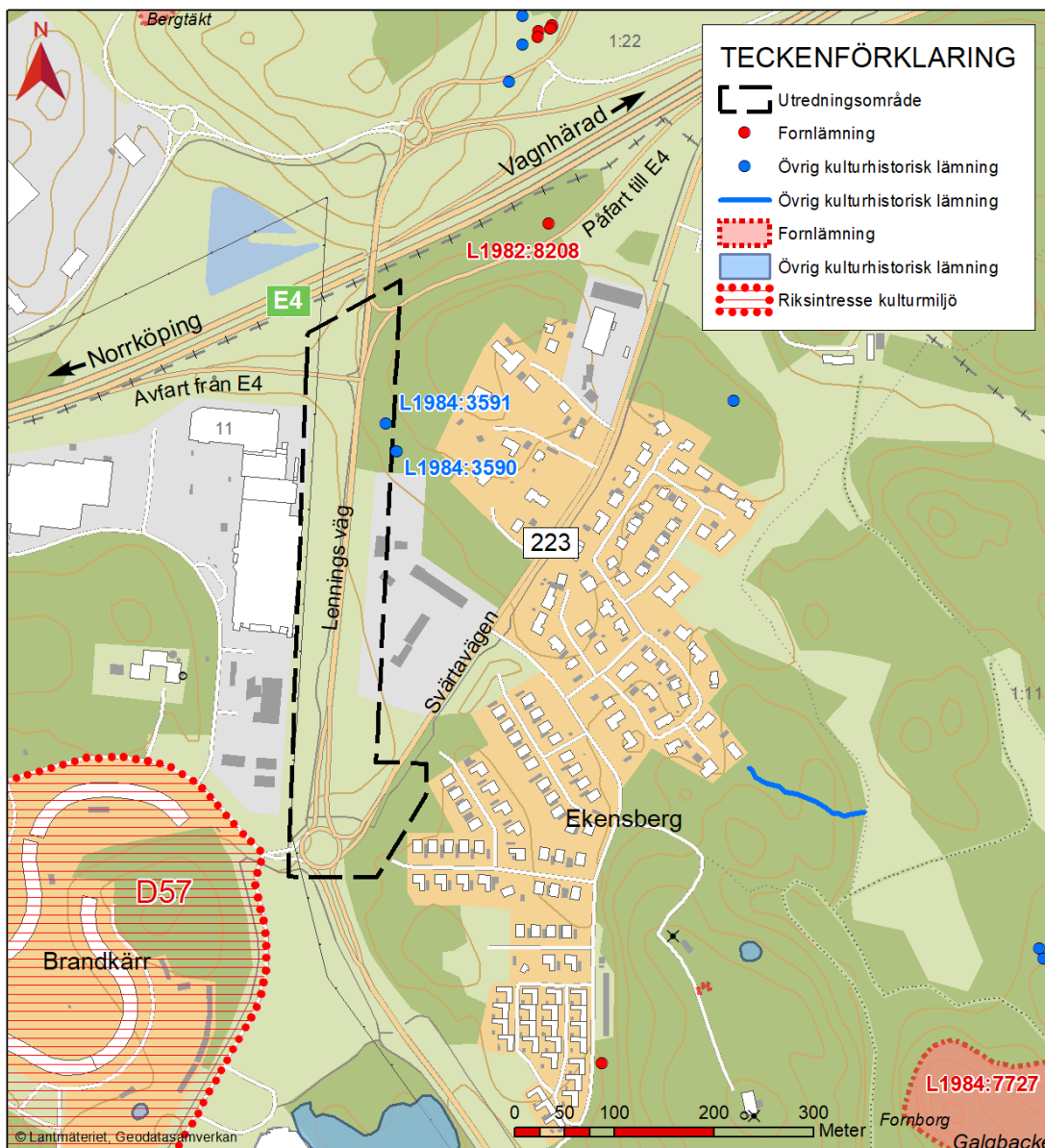
Detta är ett antal gropar som är belägna cirka 25 meter öster om Lennings väg inom aktuellt utredningsområde. Lämningen är klassad som en övrig kulturhistorisk lämning men anses vara fornlämningsliknande.

Enligt muntlig uppgift från registrerare (Fredrik Engman) var bedömningen initialt att detta är schaktgropar tillhörande den närbelägna husgrunden (L1984:3590) och att de inte utgör fornlämning.

Enligt yttrande från Länsstyrelsen kräver inte lämningen några arkeologiska insatser. Undvik och spärra av lämning under byggske, om möjligt.

Tabell 1: Forn- och kulturlämningar

KMR: nummer	Lämningstyp	Antikvarisk bedömning	Kommentar
L1982:8208	Bytomt/gårdstomt	Fornlämning	Lämningen är skyddad enligt kulturmiljölagen. Vid ingrepp krävs tillstånd enligt KML. Lämningen undviks.
L1984:3590	Husgrund, historisk tid	Övrig kulturhistorisk lämning	Lämningen är klassad som en övrig kulturhistorisk lämning och är således inte skyddad enligt kulturmiljölagen. Hänsyn tas till lämning om möjligt. Spärra av lämning under byggske.
L1984:3591	Fornlämningsliknande lämning	Övrig kulturhistorisk lämning	Lämningen är klassad som en övrig kulturhistorisk lämning. Hänsyn tas till lämning om möjligt. Spärra av lämning under byggske.

Figur 3: Karta över områdets kulturmiljövärden.

6. Konsekvenser och åtgärdsförslag

Den föreslagna vägen påverkar inga lagskyddade lämningar eller andra lagskyddade kulturhistoriskt intressanta objekt. Två övriga kulturhistoriska lämningar i anslutning till de planerade åtgärderna bör om möjligt bevaras, i enlighet med Länsstyrelsens yttrande.

Länsstyrelsens yttrande (Agneta Scharp):

”På kullen öster om Lennings väg finns två lämningar; en husgrund efter en källare (L1984:3590) och tre gropar (L1984:3591), möjligen gamla stukor. På en markremsa norr om påfarten till E4:an och själva E4:an finns en husgrund efter bebyggelse (L1982:8208).

Min bedömning är att lämningarna öster om Lennings väg inte kommer att kräva några arkeologiska insatser, men att de om möjligt bör bevaras i enlighet med kulturmiljölagens portalparagraf. Efter som de är kulturhistoriska lämningar och ändå berättar om en äldre tid före vår egen.

Om ert projekt kommer att beröra motorvägspåfarten bör bebyggelselämningen, som nog är delvis förstörd sedan tidigare, undersökas och tas bort genom arkeologisk för- och slutundersökning.”

Bebyggelselämningen på motorvägspåfarten kommer ej att beröras, således krävs inga arkeologiska insatser inom ramarna för detta projekt, i enlighet med Länsstyrelsens bedömning.

Inga konsekvenser bedöms uppstå för platsens kulturmiljövärden.

7. Referenser

Skrifter

Engman, F. 2001. *Sörmlands historia i korthet*. Sörmlands museum.

Hallgren, F. m.fl. 2013. *Regionalt kulturmiljöprogram. Del 7 – Kunskapsunderlag för arkeologiskt handlingsprogram för Södermanlands län*. Länsstyrelsen, Södermanlands län

Jensen, R (red). 1997. *Fornminnesinventeringen – nuläge och kompletteringsbehov. En riksöversikt*. Riksantikvarieämbetet.

Nyköpings kommun. 1988. *Sörmlandsbygden, Södermanlands hembygdsförbunds årsbok*. 1988:2

Riksantikvarieämbetet. 2018. *Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning*. Version 4.7.

Riksantikvarieämbetet. 2020. *Riksintressen för kulturmiljövården – Södermanlands län (D)*. D län beslut RAÅ 1996-08-27. Dokument uppdaterat 2020-02-14.

Trafikverket. 2019. *Riktlinje landskap*. TDOK 2015:0323. Version 3.0.

Internet

Bebyggelseregistret: <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/>

Länsstyrelsen i Södermanlands län:
<https://www.lansstyrelsen.se/sodermanland.html>

Fornsök, Kulturmiljöregistret: <http://www.app.raa.se/open/fornsok>

Forndok: <https://app.raa.se/opnadata/forndok/>

Kartmaterial

J112-56-5, Nyköping. Häradsekonomiska kartan, upprättad år 1897–1901.

J133-9H3e69, Sjösa. Ekonomiska kartan, upprättad år 1958.

TRAFIKVERKET

Trafikverket, Box 1140, 63220 Eskilstuna. Besöksadress: Tullgatan 8 Eskilstuna
Telefon: 0771-921 921, Texttelefon: 010-123 99 97

www.trafikverket.se